

VILNIAUS ŠV. VINCENTO PAULIEČIO BROLIJA (1860–1863): TARP FILANTROPIJOS IR POLITIKOS

Aldona Prašmantaitė

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius, Lietuva

Religinio gyvenimo pagyvėjimas buvusios Lietuvos-Lenkijos valstybės žemėse XIX a. antroje pusėje reiškėsi ir aktyvesne Bažnyčios pozicija labdaringos veiklos srityje¹. Atsiranda naujos labdaros formos. Viena iš naujovių, telkusi katalikų tikėjimą išpažįstančius pasauliečius ir reikalavusi tiesioginio labdarą teikiančio asmens angažavimosi, buvo vadinamosios Šv. Vincento Pauliečio konferencijos bei Gailestingųjų ponių draugijos, šv. Vincentą Paulietį² laikančios savo globėju. Pirmąją Šv. Vincento Pauliečio konferenciją, siekiant padėti vargšams buvusiose Lietuvos-Lenkijos valstybės žemėse, 1850 m. įsteigė grafas Edvardas Lubenskijs Poznanėje. Keleriais metais vėliau pradėjo steigtis ir to meto visuomenės elitinių sluoksnių moterų draugijos, taip pat palikusios ženklų pėdsaką filantropijos srityje³. Pasauliečius organizuotai charitatyvinei veiklai telkusių XIX a. vincentiečių organizacijų kūrimuisi ir sparčiai plėtrai įtakos, be abejo, turėjo vincentiečių vienuolių veikla, juolab jog šių vienuolių istorija Lietuvos-Lenkijos valstybėje siekia jų įsteigimo Prancūzijoje laikus⁴. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje vincentiečių idėjos buvo radusios itin palankią dirvą⁵.

¹ Organizautos charitatyvinės veiklos pradžia Lietuvoje tyrinėtojų siejama su bažnytinėmis brolijomis: antai 1430 m. pabaigoje prie Vilniaus Šv. Jono bažnyčios pradėjo veikti brolija, kurios nuostatai įpareigojo narius padėti palaidoti brolijos narį, duoti auką etc., t. y. užsiimti labdara. Žr.: Z. I. [Z. Ivinskis], Labdara Lietuvoje, *Lietuvių enciklopedija*, [Čikaga], 1958, t. 14, p. 15.

² Šv. Vincentas Paulietis (1576–1660), kanonizuotas 1737 m., ypač rūpinosi gyvenimo nuskriaustaisiais ir ligoniais, apaštalavo tarp varguomenės, subūrė dievobaimingų moterų draugiją neturintiems ligoniams slaugyti. Ši draugija plėtėsi ir vėliau išaugo į vienuoliją. Šv. Vincento Pauliečio vienuolijos gailestingosios seserys, žinomos dar vincentiečių ir šaričių vardu (*Filles de la charité de St. Vincent de Paul, servantes de pauvres malades*), krikščioniškos meilės vardan paskirdavo savo gyvenimą tarnauti ligoniams ir vargšams. Vyrams šv. Vincentas Paulietis įkūrė misijų kongregaciją (*misionieriai, vincentiečiai, lazaričiai*), kurios tikslas – apaštalauti tarp tikinčiųjų ir netikinčiųjų, auklėti kunigus seminarijose, vesti rekolekcijas tiek dvasininkams, tiek pasauliečiams.

³ B. Urbanek, *Idea opieki nad chorymi na ziemiach polskich w latach 1809–1914*, Wrocław, [2001], p. 556.

⁴ Lietuvos-Lenkijos valstybėje vincentietes ir vincentiečius pirmoji įkurdino asmeniškai šv. Vincentą pažinojusi karalienė Marija Liudvika Gonzaga, Lenkijos karaliaus Jono Kazimiero žmona. Pirmosios seserys atvyko XVII a. viduryje.

⁵ Antai vien Vilniuje veikė trys šaričių vienuolynai (visi uždaryti po 1863 m. sukilimo). Vilniuje misionierių vienuolynas įsteigtas XVII a. pabaigoje, veikė seminarija. Misionieriai aptarnavo keliolika parapijų, turėjo ligoninių (uždaryti XIX a. 6-ojo dešimtmečio viduryje).

Tarp buvusios LDK žemėse XIX a. ilgiau ar trumpiau veikusių draugijų, turėjusių filantropinių aspiracijų, istoriografijoje minima ir 7-ajame dešimtmetyje Vilniuje įsteigta Šv. Vincento Pauliečio labdarinių ponių brolija⁶, tačiau iki šiol išsamiau jos veikla nėra tirta. Itin glaustai jos istorija aptarta ir tarpukariu pasirodžiusiame kun. Józefo Gawoszewskio straipsnyje, kuris iki šiol yra bene informatyviausias tekstas apie labdarinių ponių draugijas buvusiose Lietuvos-Lenkijos žemėse⁷. Pasak J. Gawoszewskio, Vilniuje veikusi organizacija priskirtina prie seniausiai veikiančiųjų. Autoriaus manymu, įkurta kun. Simono Kozlovskio, būsimojo Mogiliavo arkivyskupo, rūpesčiu⁸. Turint omenyje, jog brolija buvo apkaltinta antivivryausybine veikla, o represijų prieš ją vykdymo laikas sutapo su represijomis prieš sukilimo dalyvius, ši organizacija tampa svarbi ne tik katalikų Bažnyčios vykdytos labdaringos veiklos ar feminizmo istorijos (narės buvo tiktai moterys) kontekste. Straipsnio tikslas – aptarti draugijos įsteigimo peripetijas bei motyvaciją, panagrinėti, kokią labdaringos veiklos nišą brolija siekė užpildyti, pasiaiškinti, kokia buvo brolijos narių nuostata sukilimo atžvilgiu, aptarti prieš broliją vykdytų represijų pobūdį, galiausiai pabandyti atsakyti į klausimą, koks buvo tuometinio Vilniaus vyskupo Stanislovo Adomo Krasinskio, kuriam Tardymo komisijos priskirtas brolijos įkūrėjo statusas, atrodo, yra tapęs iki tol nekvestionuotu biografijos faktu⁹, santykis su šia organizacija.

Amžininkams – tiek imperinės valdžios pareigūnams, tiek apskritai to meto visuomenei – Vilniaus mieste XIX a. 7-ojo dešimtmečio pradžioje veikusios Šv. Vincento Pauliečio brolijos steigėjų pavardės buvo žinomos. Iš archyvinių dokumentų aiškėja, jog prie šios brolijos ištakų stovi veikli ponia Matilda Giunter Bučinska (Günther Buczyńska), dvarininko Mauricijaus Bučinskio našlė. Matilda buvo vyriausia Adomo Giunterio ir Aleksandros Tyzenhauzaitės dukra, augusi dviejų seserų, Idalijos ir Gabrielės, draugėje. Giunteriai XIX a. 2-ojo dešimtmečio pabaigoje įsigijo per 10 mylių nuo Vilniaus nutolusį Dabraulėnų dvarą (Dobrowlany, dab. Baltarusijos teritorijoje). Ši buvusi senoji kunigaikščių Sanguškų rezidencija tarp Švenčionių ir Smurgainių netruko atgyti ir tapti to meto kultūrinio bei intelektualinio gyvenimo centru. Naujieji dvaro šeimininkai pradėjo čia kaupti paveikslų kolekciją. A. Giunteris garsėjo kaip dailės mecenatas. Jo kolekcijoje buvo Jono Rustemo, Jono Damelio, Pranciškaus Smuglevičiaus, Simono Čechavičiaus paveikslų, vertingų užsienio dailininkų darbų. J. Rustemas, J. Damelis dažnai svečiuodavosi Dabraulėnuose. Čia mėgo viešėti universiteto profesoriai. Atvykdavo Jonas Sniadeckis, Juozapas Mianovskis, lankydavosi artimas Giunterių giminaitis Aleksandras Przędziewicz-

⁶ Studijos apie ligonių slaugos idėjas XIX a. autorė Bożena Urbanek šią broliją priskiria pasaulietinėms labdaros institucijoms, žr.: B. Urbanek, *Idea opieki nad chorymi na ziemiach polskich w latach 1809–1914*, Wrocław, [2001], p. 273.

⁷ Ks. Józef Gawoszewski, *Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo, Księga pamiątkowa trzechsetlecia zgrupowania księży misjonarzy (1625–17/IV–1925)*, Kraków, 1925, p. 245–276.

⁸ *Ibid.*, p. 273.

⁹ M. Żywczyński, Krasiński Adam Stanisław, *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1970, t. XV/2, zesz. 65, p. 166; Andriaus Stankevičiaus, Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos valdytojo, rankraščio teisėmis išspausdintame rašte teigiama vyskupą Krasinskį aktyviai dalyvavus šios brolijos, kuri įvardijama kaip „labdarybės politinė irganizacija“, veikloje. Žr.: *Zapiska upravliajuščavo kanceliarijej vilenskavo, kovenskavo i grodnenskavo general-gubernatora*, 1911, p. 5.

kis¹⁰. Tyzenhauzų-Giunterių giminės moterys taip pat paliko ženklų pėdsaką to meto kultūriniam gyvenime. A. Giunterio žmona Aleksandra Tyzenhauzaitė-Giunter pati tapė. Literatūroje galima rasti, jog Dabraulėnų dvare turėjusi tapybos studiją, buvusi talentinga dailininkė¹¹. Jos sesuo Sofija Tyzenhauzaitė, imperatoriaus Aleksandro I bičiulė, turėjusi imperatoriškojo dvaro freilinos titulą, ištekėjusi už Platelių dvaro savininko, prancūzų emigranto grafo O. Choiseulio Gouffier, daug laiko praleisdavo vyro tėvynėje Prancūzijoje ir įėjo į kultūros istoriją kaip prancūzų kalba rašiusi rašytoja¹². Jauniausioji Matildos sesuo Gabrielė taip pat valdė teptuką bei plunksną. Be poezijos, pjesių yra parašiusi spalvingus atsiminimus, kurių didžioji dalis buvo išleista tarpukariu¹³. Naujieji Dabraulėnų savininkai ne tik noriai priiminėdavo svečius, puošė dvaro rūmus bei jų aplinką, bet ir jautė pareigą pasirūpinti vargstančiais, ypač duonos kąsnio stokojančiais ar ligos užkluptais valstiečiais. Pasak Gabrielės Puzyninos, motina rūpinosi sergančiais apylinkės valstiečiais, ypač vaikais, gydymą juos iš savo patirties ir remdamasi J. Franko bei Dzierzkowskio veikalais. Namuose stovėjusio didžiulio stalo apatiniai stalčiai buvo prikrauti skalbinių, kurie naudoti kaip tvarsčiai ar drabužiai ubagams, kasdien į dvarą po keletą užklysdavusiems iš įvairių pusių¹⁴. Tėvas A. Giunteris buvo aktyvus nuo 1807 m. Vilniuje veikusios Labdarybės draugijos¹⁵ narys. Peršasi prielaida, jog užuojautos, gailėstingumo vargšams jausmus, ilgainiui tapusius pastovia nuostata, būsimoji brolijos prezidentė atsinešė iš tėvų namų.

Religinė, šimtmečius siekianti pagalbos vargšams tradicija XIX a. Vilniuje buvo persipynusi su privačia pasauliečių iniciatyva ir valstybės organizuota labdara. Be Labdarybės draugijos paramos, neturtingieji miesto bendruomenės nariai pagalbos galėjo tikėtis iš vienuolynų ir bažnytinių brolijų. Veikė Kūdikėlio Jėzaus namai pamestinukams, pamišėlių namai, vargšų prieglauda. Tačiau visuotinai buvo pripažįstama, jog Vilniaus miesto bendruomenei akivaizdžiai to nepakanka – skurdas buvo nuolatinis daugybės miestiečių šeimų palydovas. Tad dar vienos labdaros institucijos kūrimo sumanymas buvo priimtas kaip savaime suprantamas.

Idėją kurti vargšais besirūpinančią draugiją M. Bučinska teigė parsivežusi iš Paryžiaus, iš kur grįžo 1859 m. pabaigoje. Laikotarpiu, kai dėl imperinės politikos to meto Lietuvos katalikų Bažnyčia praktiškai buvo atkirta ne tik nuo Apaštalų Sosto, bet ir apskritai nuo europinės kultūros, šis faktas įgauna ypatingą svarbą ir gali būti vertinamas Europos kultūrinių tradicijų sklaidos kontekste. Žinoma, jog 6-ojo dešimtmečio pabaigoje Paryžiuje prie „Hotel Lambert“ leisto žurnalo „Wiedomości Polskie“ redakcijos buvo įkurta Valerijono Kalinkos vadovaujama Šv. Vin-

¹⁰ Z. Wdowiszewski, Günther von Heidelberg Adam (1782–1854), *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław–Kraków–Warszawa, 1961, t. IX/2, zes. 41, p. 199–200.

¹¹ A. Butkuvienė, Sofija Tyzenhauzaitė, S. Tyzenhauzaitė, *Reminiscencijos apie imperatorių Aleksandrą I ir apie imperatorių Napoleoną I*, Vilnius, 2004, p. 162.

¹² A. Butkuvienė Sofiją Tyzenhauzaitę Choiseul Gouffier pristato kaip pirmąją moterį rašytoją, kilusią iš istorinės Lietuvos. Žr.: S. Butkuvienė, Sofija Tyzenhauzaitė, op. cit., p. 162.

¹³ Z. Güntherów Gabrijela Puzynina, *W Wilnie i w dworach litewskich. Pamiętnik z lat 1815–1843*, wyd. A. Czartkowski, H. Mościcki, Wilno, [1928].

¹⁴ Ibid., p. 18.

¹⁵ H. Markiewicz, Działalność Wileńskiego Towarzystwa Dobroczyńności w początkach XIX stulecia, *Kultura i Edukacja*, 1993, Nr. 3(5), p. 117–124.

cento Pauliečio draugija, kuriai, be kita ko, priklausė ir kunigaikštis Adomas Jurgis Čartoriskis (Adam Jerzy Czartoryski)¹⁶. Paryžiuje viešinėiai M. Bučinskai bent jau pats šios draugijos egzistavimo faktas turėjo būti žinomas, neatmestina, jog ir išsamiau jos veikla pasidomėta. Draugijos Vilniuje steigimo sumanymą inspiruoti galėjo ir analogiškų prancūzų organizacijų veikla. Iš Tardymo komisijos surinktų duomenų aiškėja, jog M. Bučinska Paryžiuje buvo susitikusi su Misionierių vienuolijos generolu Joanu Etjenu ir gavusi jo palaiminimą bei pritarimą steigti Vilniuje vargšais besirūpinančią Šv. Vincento Pauliečio draugiją¹⁷. Galima prielaida, jog M. Bučinska buvo susipažinusi ir su kunigaikštienės Anos Čartoriskos bei Klementinos Hoffman vadovaujamos 1834 m. įsteigtos pasaulietinės Lenkų ponių labdarybės draugijos, kuri rūpinosi po 1830–1831 m. sukilimo numalšinimo Prancūzijoje atsidūrusiais emigrantais iš buvusios Lietuvos-Lenkijos valstybės¹⁸, veikla.

Turint omenyje, jog M. Bučinska visų pirma per Tyzenhauzų giminę giminiavosi kone su visomis žymesnėmis to meto buvusios Lietuvos-Lenkijos valstybės aristokratų bei bajorų giminėmis, suburti kilmingas Vilniaus ponias pagalbai vargšams¹⁹ neturėjo būti sudėtinga. Atrodo, M. Bučinska iš pat pradžių buvo apsisprendusi į draugiją burti tikrai ponias, nuošaly palikdama vyriškąją miesto bendruomenės pusę²⁰. Tarp to meto aukštesniam visuomenės sluoksniui priklausančių moterų labdara buvo tapusi gero tono požymiu: labdaros tikslams rengti vakarėliai, organizuoti koncertai bei vaidinimai, kurių metu surinktos lėšos būdavo skiriamos vargą ir nepriteklių kenčiantiems visuomenės nariams²¹. Peršasi prielaida, kad M. Bučinskos sumanymas buvo paskleistas laiku ir vietoje – jau 1860 m. pradžioje būsimos labdaros draugijos kandidačių sąrašas artėjo prie šimto.

Atkreiptinas dėmesys, jog naująją labdaros organizaciją ketinta kurti kaip jau veikiančios Labdarybės draugijos skyrių. Matyt, tikėtasi, kad pasaulietinės, be to, valstybės remiamos organizacijos (tokia tuo metu buvo Vilniaus labdarybės draugija) statusas nesudarys kliūčių steigiant jos padalinį. Tais pačiais sumetimais, reikia manyti, vengta ir brolijos termino – būtent dėl padalinio, o ne atskiros brolijos įsteigimo su prašymu tarpininkauti M. Bučinska kreipėsi į vyskupą S. A. Krasinskį. Pastarasis tokį sumanymą sutiko labai palankiai, visų pirma kaip visiškai atitinkantį krikščioniškos artimojo meilės dvasią, ir savo ruožtu kreipėsi į Vilniaus generalgubernatorių Vladimirą Nazimovą leidimo steigti Vilniaus labdarybės draugijos padalinį, kad Gailestingųjų seserų vienuolijos įsteigėjas šv. Vincento Pauliečio vardu susibūrusios miesto ponios „savo

¹⁶ Dominyko Volko parodymai [be datos] Tardymo komisijai, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA)*, f. 438, ap. 1, b. 631.

¹⁷ Matildos Bučinskos 1863 m. lapkričio 10 d. apklausos protokolas, *ibid.*, l. 116.

¹⁸ Towarzystwo Dobroczyńności Dam Polskich, *Nie znane losy uczestników powstań narodowych 1830–1831, 1848, 1863–1864*, opracował i wstępem opatrzył Jan Ziolek, Lublin, 2000, p. 30–45.

¹⁹ Vilniaus tardymo komisijos politiniams reikalams 1863 m. gruodžio 3 d. raportas Vilniaus generalgubernatoriui, *LVIA*, f. 378 PS, 1863 m., b. 808, l. 31–37.

²⁰ Tardymo komisijai M. Bučinska teigė žinojusi apie Varšuvoje, Paryžiuje, Peterburge bei Romoje veikiančias Šv. Vincento Pauliečio draugijas, tačiau su jomis ryšių nepalaikiusi, o į Romos draugiją apskritai nekreipusi dėmesio, nes ten veikusi vyrų draugija (*ibid.*).

²¹ Ks. J. Majka, *Kościelna działalność dobroczynna w Polsce w XIX i w pierwszej połowie XX w.*, *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, Lublin, 1969, [cz. 1], p. 554.

veikla rodytų artimojo meilę, surastų ir lankyto neturtingas šeimas, kurios kartais nedrįsta arba nemoka ištiesti rankos“²². Generalgubernatoriui paprašius pateikti steigiamos draugijos nuostatų projektą, S. A. Krasinskis netruko jį nusiųsti, pridėdamas ir norinčių labdaringa veikla užsiimti ponių sąrašą. Pirmaisiais numeriais šiame sąrašė įrašytos generalgubernatoriaus šeimos moterys – žmona Anastazija Nazimova, trys dukros – Ana, Mariana ir Anastazija bei augintinė Emilija Gauk. Tarp narių buvo ir miesto komendanto žmona Jelizaveta Viatkina su dukra Marija, vicegubernatoriaus žmona Praskovja Nabokova ir kitų aukštų valdininkų žmonos²³. Generalgubernatoriui nusiųstame nuostatų projekte numatyta, jog į atskirą Labdarybės draugijos padalinį labdariniais tikslais norinčios susiburti Vilniaus ponios sieks teikti moralinę bei materialinę pagalbą neturtingiesiems. Deklaruojama, jog pirmenybę į pagalbą turės: a) dėl ligos netekę lėšų pragyvenimui ligoniai; b) našlės ir jų šeimos; c) benamiai našlaičiai; d) nukentėję nuo nelaimių ir seneliai; e) šeimos, atsidūrusios neturte dėl įvairių aplinkybių. Materialinę pagalbą numatyta teikti ne grynais pinigais, bet maisto atsargomis, rūbais, apavu, įrankiais ir pan.²⁴ Itin akcentuota moralinės paramos svarba. Draugijos teikiama pagalba fizinių poreikių tenkinimui vertinta kaip pagalbinių priemonė suartėti su neturtingaisiais ir taip paveikti jų moralę. Šiuo požiūriu to meto Vilniuje veikusių labdarinių institucijų, pagrindinį dėmesį skyrusių vargšų materialinių sąlygų gerinimui, veiklos kontekste planuojama steigti draugija buvo novatoriška. Kaip ir sumanymas padėti vargšams jų aplinkoje, neatskiriant nuo šeimos ir artimųjų.

Nors leidimo kreiptasi dėl veikiančios pasaulietinės draugijos padalinio įsteigimo, tačiau generalgubernatoriui pristatyto nuostatų projekto pirmuoju punktu deklaruoja, kad labdaringosios ponios moralinę ir materialinę pagalbą vargšams privalo teikti vadovaujamos vyskupijos vadovybės paskirto dvasininko. Kas mėnesį planuojamuose rengti posėdžiuose dvasininkas taip pat turėjo dalyvauti. Jo pareiga buvo aukoti mišias mirus ponių globotiems vargšams²⁵. Akivaizdu, kad konfesiniai motyvai, nors ir neakcentuoti, planuojamos steigti organizacijos veikloje turėjo būti vieni svarbiausių.

Generalgubernatorius, gavęs vyskupo kreipimąsi dėl draugijos steigimo, norinčių tapti nariais sąrašus bei nuostatų projektą, nieko smerktino neįžiūrėjo ir savo ruožtu ilgai nedelsdamas kreipėsi į vidaus reikalų ministrą prašydamas įsteigti draugiją kaip Labdarybės draugijos skyrių pagal pridėdamų nuostatų projektą²⁶. Tačiau atsakymas iš ministerijos taip ir neatėjo. Ar tai privertė tuometinį generalgubernatorių susimąstyti, galima tik spėlioti.

Atsakymo nebuvimo priežastys netruko paaiškėti, kai M. Bučinska kreipėsi į Sankt Peterburge rezidavusį tuometinį katalikų metropolitą Vaclovą Žilinskį, kurį gerai pažinojo kaip buvusį Vilniaus vyskupą, prašydama išrūpinti leidimą. Paaiškėjo,

²² Vysk. S. A. Krasinskio 1860 m. sausio 8 d. laiškas Vilniaus generalgubernatoriui Nazimovui, *LVA*, f. 378, PS, 1863 m., b. 808, l. 4.

²³ *Ibid.*, l. 9–13.

²⁴ Labdarinių ponių draugijos taisyklės, *ibid.*, l. 7–8.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ Vilniaus generalgubernatoriaus 1860 m. kovo 9 d. raštas vidaus reikalų ministrui, *LVA*, f. 378, PS, 1863 m., l. 17.

kad vidaus reikalų ministras pagal veikiančius įstatymus negali leisti įsteigti tokią draugiją²⁷. M. Bučinska nusprendė pradėti draugijos veiklą be oficialaus leidimo. Vargu ar tikslinga tokia sprendime žiūrėti antivyriausybinis aspektus, nes tikėtasi anksčiau ar vėliau leidimą gauti – remtasi Sankt Peterburge veikusią analogišką draugiją, laukusių patvirtinimo keletą metų, pavyzdžiu²⁸.

Atkreiptinas dėmesys, jog naujai įsteigta organizacija savo veiklą pradėjo kaip Šv. Vincento Pauliečio labdarinių ponių brolija, tiesa, kol kas dar neatsiribojusi nuo Vilniaus labdarybės draugijos. Steigiamasis posėdis, dalyvaujant vyskupui S. A. Krasinskiui ir kitiems aukštiesiems svečiams, įvyko 1860 m. balandžio 9 d. pastarosios draugijos patalpose. Apklausos metu M. Bučinska kategoriškai neigė palaukusius ryšius su Sankt Peterburge ir Varšuvoje veikusiomis moterų vincentiečių draugijomis. Tačiau pripažino, jog vilnietiškoji draugija savo veikloje vadovavosi varšuvietiškosios nuostatais. Narių bilietų blankai, kuriuose vienareikšmiškai vartojamas brolijos terminas, taip pat buvo spausdinti Varšuvoje²⁹. Ten tuo metu gyveno M. Bučinskos sesuo Idalija Mostovska, kuri parūpino tiek nuostatus, tiek ir bilietų blankus. Sąvokos „brolija“ įteisinimo peripetijos patvirtina prielaidą, jog vilnietiškosios Šv. Vincento Pauliečio sekėjų organizacijos atveju „draugija“ vartota tik strateginiais sumetimais – kai išaiškėjo, jog veikiančios Labdarybės draugijos padalinio priedanga nepavyks gauti oficialaus leidimo, pereita prie naujos organizacijos veiklą adekvačiai atspindinčio termino.

Apie naujai įkurtą labdaros instituciją netruko pagarsinti „Kurjer Wileński“, 1860 m. balandžio pradžioje išspausdinęs žinutę apie Medicinos draugijos posėdį. Atkreipiamas dėmesys, kad neseniai įsteigta Labdarybės draugijos gailėstingųjų seserų Šv. Vincento Pauliečio sekcija teiravosi vieno iš Medicinos draugijos narių apie galimybes konsultuoti nepasiturinčius ligonius³⁰. 1861 m. pradžioje visuomenė buvo supažindinta su brolijos veikla pirmaisiais metais – išsamią veiklos ataskaitą išspausdino tas pats „Kurjer Wileński“, paskelbdamas, kad brolija padėjo arti pusės tūkstančio neturtingų vilniečių šeimų³¹. Tačiau šios informacijos pagarsinimas, akivaizdžiai bylojęs aktyvią brolijos veiklą, tąkart nesukėlė jokios vietos valdžios reakcijos.

Nuostatai numatė, jog brolijai vadovaus dvasininkas, skiriamas Romos katalikų vyskupijos vadovybės brolijos direktoriaus pareigoms, bei valdyba, kuriai dvasininkas taip pat priklausė. Be dvasininko, valdybą sudarė: prezidentė, viceprezidentė, sekretorė, išdininkė, prokuratorė ir sandėlininkė. Prezidentė buvo atsakinga, kad visos labdaringosios ponios griežtai vykdytų savo įsipareigojimus. Ji pateikdavo vargšus lankančioms ponoms pagalbos reikalingųjų sąrašus su adresais, kreipdavosi į Labdarybės draugiją arba Ligonų kasą dėl globotinių priėmimo į ligoninę. Prezidentės pareiga buvo ir priimti savanoriškas aukas. Priėmimo ir pasitraukimo iš brolijos reikalai taip pat buvo prezidentės kompetencijoje. Viceprezidentė turėjo padėti prezidentei ir esant reikalui ją pavaduoti. Sekretorės pareiga buvo protoko-

²⁷ Tardymo komisijos 1863 m. gruodžio 3 d. raportas Vilniaus generalgubernatoriui, *ibid.*, l. 31–37.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Informacija o posiedzeniu Towarzystwa Lekarskiego, *Kuryer Wileński*, dn. 29 kwietnia 1860, Nr. 34.

³¹ Dobroczytność prywatna, *Kuryer Wileński*, dn. 3 stycznia 1861 r., Nr. 1.

luoti visą brolijos veiklą, išdininkės – tvarkyti brolijos kasą, sudaryti pajamų bei išlaidų sąmatas. Prokuratorei buvo pavesta parūpinti vargšams skirtų maisto atsargų, drabužių ir kt. Sandėlininkė buvo atsakinga už vargšams aukojamų maisto produktų ir daiktų saugojimą bei jų apskaitą. Taigi valdybos rankose praktiškai buvo brolijos veiklos kontrolė. Valdybos posėdžiai, skirti ūkinių reikalų aptarimui, pagal nuostatus turėdavo vykti kas mėnesį. Metiniame posėdyje turėjo būti atsiskaitoma, kas nuveikta per metus. Dvasininko dalyvavimas posėdžiuose buvo būtinas. Jo pareiga taip pat buvo kartą per mėnesį aukoti mišias už mirusius brolijos globotinius. Mišios aukotos ir mirus brolijos narei³².

S. A. Krasinskis į brolijos dvasinio vadovo pareigas paskyrė tuometinį Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios kleboną, Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos garbės kanaaninką Jokūbą Šileiką. Iš Tardymo komisijos atliktos kunigo apklausos susidaro įspūdis, kad J. Šileika be entuziasmo priėmė vyskupo paskyrimą į brolijos direktorius ir netgi mėgino jų atsisakyti argumentuodamas, jog šių pareigų lyg ir siekęs seminarijos rektorius Simonas Kozlovskis³³. Tačiau vyskupui tai nebuvo pakankamas argumentas keisti sprendimą, ir J. Šileika tapo dvasiniu brolijos vadovu, užimdamas jos direktoriaus pareigas³⁴.

Brolijos prezidentės pareigų ėmėsi pati M. Bučinska. Viceprezidente buvo pasiūlyta Angelė Römer, bet, jai atsisakius, išrinkta Elena Žolkovska, kuri ją renkant nedalyvavo, o ir vėliau jokios veiklos brolijoje nesiėmė. Tad praktiškai viceprezidentės vieta liko laisva. Išdininkės pareigas užėmė kolegijos patarėjo našlė Marija Kostrovicka, sekretore tapo Idalija Lopacinska, prokuratore – Bogumila Dušakievič, valstybės patarėjo žmona³⁵.

Brolijos posėdžiai iš Vilniaus labdarybės draugijos patalpų netrukus buvo perkelti į M. Bučinskos namus. Kokia to priežastis, galima tik spėlioti. Neatmestina nesutarimų su draugija galimybė, nors jokių įrodymų šiai versijai pagrįsti, kaip ir atmesti, kol kas nepavyko rasti. M. Bučinskos namuose brolijos reikalų aptarti kiekvieną ketvirtadienį susirinkdavo apie 20 ponių³⁶. Taigi ateidavo ne tik valdybos narės, kurių dalyvavimą reglamentavo nuostatai. Be to, rinktasi kas savaitę, o ne kartą per mėnesį, kaip numatyta nuostatuose. M. Bučinskai išvažiavus iš Vilniaus, susirinkimai vykdavo Kostrovickos arba kitos brolijos narės, ponios Valerijos Veisengof, bute³⁷.

Bilietas su įrašyta pavarde, patvirtintas prezidentės ir direktoriaus parašais bei antspaudu, religijos vardu įpareigojo jo turėtoją, „Šv. Vincento Pauliečio brolijos vargšų ir ligonių lankymui“ narę, pasišvesti darbui su vargšais ir ligoniais, sekti

³² Labdaringųjų ponių draugijos taisyklės, *LVI*A, f. 378, PS, b. 808, l. 7–8.

³³ Simonas Martynas Kozlovskis (1819–1899), būsimasis Lucko-Žitomiro vyskupas (1883 m.), Mogiliavo arkivyskupijos metropolitas (1894 m.). Tarpukariu rašiusį cituotąjį kun. J. Gawoszewskį (žr. nuorodas 7–8), matyt, pastaroji aplinkybė ir bus paakinusi priskirti S. Kozlovskiui ikūrėjo vaidmenį.

³⁴ Kun. J. Šileikos 1863 m. rugsėjo 4 d. duoti parodymai, *LVI*A, T. 378, PS, b. 808, l. 49–50.

³⁵ Vilniaus Tardymo komisijos 1863 m. gruodžio 3 d. raportas generalgubernatoriui, *ibid.*, l. 31–37.

³⁶ M. Bučinskos 1863 m. lapkričio 10 d. apklausos protokolas, *ibid.*, l. 116.

³⁷ Kun. J. Šileikos 1863 m. rugsėjo 4 d. duoti parodymai, *ibid.*, l. 49–50.

globėjo, t. y. šv. Vincento Pauliečio, pavyzdžiu. Turint omenyje veiklos pobūdį, numatyta dviejų kategorijų narystė: vienos narės buvo lankytojos, kitos – pagalbininkės. Pastarosios neturėjo pareigos lankyti vargšus, bet kas mėnesį vargšų labai aukojo ne mažiau kaip vieną rublį sidabru. Lankytojos taip pat pagal galimybę kas mėnesį aukojo, tačiau pagrindinė jų pareiga buvo lankyti jų globai pavestus vargšus ir draugijos vardu suteikti reikalingą pagalbą³⁸. Tai, kad Vilniaus ponios ketino pačios ieškoti ir asmeniškai lankyti šeimas, kurioms reikėjo pagalbos, buvo kiek neįprasta – iki tol aukštuomenės moterų labdaringa veikla apsiribodavo labdaringų vakarėlių ar rinkliavų rengimu, išlaikant vargšų atžvilgiu deramą atstumą.

Įsipareigojimas reguliariai lankyti ir uoliai teikti paramą vargšams ėjo lygia greta su savęs ugdymo šventumo link pareiga. Brolijos narėms keltas reikalavimas išsiugdyti ypatingą pamaldumą šv. Vincentui Pauliečiui – jo garbei kasdien reikėjo sukalbėti *Tėve mūsų*, *Sveika Marija* ir *Garbė Tėvui* maldas. Per Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo iškilmę (gruodžio 8 d.), per šv. Vincento Pauliečio relikvijų pernešimo (balandžio 26 d.) Noveną ir per pačią šventojo iškilmę (liepos 19 d.) narėms privalu buvo priimti komuniją. Remiantis popiežiaus Pijaus IX 1850 m. liepos 16 d. breve, brolijos narės turėjo daugybę progų gauti atlaidus. Pirmiausia visuotiniais atlaidais būdavo apdovanojamos priėmimo į broliją dieną. Visuotiniai atlaidai taip pat buvo suteikiami dalyvaujančioms brolijos posėdžiuose ir, žinoma, per iškilmes. Kiekvienąkart aplankius neturtingą šeimą suteikiami septynerių metų ir tiek pat ketvirčių atlaidai. Atkreiptinas dėmesys, jog brolijos rėmėjai taip pat galėjo atlaidus nusipelnyti. Antai asmenys, nuolat rėmę broliją, galėjo pretenduoti į septynerių metų ir tiek pat ketvirčių atlaidus etc.³⁹ Tad nėra pagrindo abejoti broliją buvus religine organizacija. Tačiau konfesinis elementas jos veikloje anaipol nebuvo pagrindinis. Kitaip vargiai būtų galima paaiškinti stačiatikių tikėjimą išpažįstančių moterų angažavimąsi, besireiškiantį, be kita ko, materialine parama.

Brolija neturėjo jokių pradinių lėšų savo veiklai. Pagrindinis šaltinis buvo kasmetinis brolijos narės mokestis – 12 rb sidabru per metus. Vadinamosios „lankytojos“, t. y. veikliosios narės, turėjo teisę mokėti mažiau ir kai kurios jų, atrodo, šia teise naudojosi. Kitaip sunku paaiškinti, kodėl narių skaičius nebūtinai adekvatus surenkamam kasmetiniam narių mokesčiui. Antai 1862 m. iš 118 narių buvo surinkta 1357 rb sidabru⁴⁰. Dalis pinigų buvo surenkama organizuojant rinkliavas bažnyčiose (1862 m. – daugiau nei pusketvirto šimto sidabro rb). Sulaukdavo brolija ir pavienių rėmėjų aukų (1862 m. geradėjai paaukojo kone 400 rb). Priešingai nei Varšuvoje veikusi analogiška organizacija, kurios įkūrėja bei prezidentė grafaitė Paulina Krasinska-Gurska ir jos pavaduotoja grafaitė Hortenzija Malachovska, pasinaudamos savo padėtimi visuomenėje ir ryšiais, surasdavo filantropų tarp turtingų pramoninkų, tokių kaip Karolis Scheibleris ir Karolis Dittrichas, rėmusių savo fabrikuose audžiamais audiniais⁴¹, vilnietiškoji brolija neturėjo nuolatinių mecenatų, galinčių ženkliai remti brolijos veiklą. Dalį lėšų brolijos narės surinkdavo vaikščiодamos po

³⁸ Labdaringųjų ponių draugijos taisyklės, *ibid.*, l. 7–8.

³⁹ Šv. Vincento Pauliečio brolijos vargšų ir ligonių lankymui narės bilietas, *LVIA*, f. 378, PS, 1863 m., b. 808, l. 82–83.

⁴⁰ Brolijos veiklos ataskaita už 1862 m., *ibid.*, l. 62–64.

⁴¹ E. Mazur, *Dobroczynność w Warszawie XIX wieku*, Warszawa, 1999, p. 28.

pasiturinčių vilniečių namus (1862 m. tokiu būdu buvo surinkta daugiau nei 200 rb)⁴². Įvairūs miestiečiams organizuoti renginiai neretai taip pat papildydavo brolijos kasą. Antai per 1860 m. Botanikos sode vykusį pasilinksminimą brolijos reikmėms surinkta kone 140 rb, mėgėjų teatras tais metais perdavė 100 rb⁴³.

Pirmuosius veiklos metus brolija baigė turėdama 131 narę, surinktų aukų suma siekė 2465 rb 20 kp. Kone visi surinkti pinigai – 2410 rb 31 kp – buvo išleisti vargšams⁴⁴. Didžioji dalis brolijos pinigų buvo skiriama maisto produktams pirkti. Turimi duomenys leidžia teigti, jog pirkti būtiniausi produktai – duona, miltai, kruopos. Mėsa, matyt, buvo per didelė prabanga – bent jau 1862 m. itin išsamioje išlaidų ataskaitoje mėsos produktų nėra. Tačiau kone už 300 rb tais metais pirka cukraus ir arbatos⁴⁵. Dalį pinigų brolija skirdavo drabužiams ir apavui bei kitiems būtiniesiems dalykams. Antai tais pačiais 1862 m. brolija 16-ai šeimų pirko malkas kone už 20 rb, beveik 50-iai ligonių išlaikymo pagerinimui išleido kone 70 rb. Įrašas apie pinigus, skirtus vaikų išlaikymui bei knygoms, rodytų, jog tos lėšos buvo panaudotos brolijos globotinių mergaičių (1862 m. jų buvo 26) mokymui – skaityti, rašyti, katechezės, taip pat siūti, adyti, megzti kojines – to, ką turėtų mokėti gera tarnaitė⁴⁶. Pažymėtina, jog brolijos narės su kiekviena vargo paliesta šeima dirbo individualiai – vieniems surandamas darbas, kiti, dažniausiai senoliai, būdavo įkurdinami prieglaudose. Tais atvejais, kai neturto priežastis būdavo liga, pagalba teikta, kol pasveikusiai vėl galėdavo pasirūpinti savimi bei savo artimaisiais. Šeimas lankydavusios brolijos narės dažniausiai stengėsi išsiaiškinti priežastis, atvedusias iki visiško skurdo. Kadangi brolija ypač akcentavo moralinės, o ne materialios pagalbos svarbą, narių pareiga buvo įdėmiai išklausti į vargą patekusiųjų istorijas, išsiaiškinti jų pomėgius, gyvenimo būdą. Laikytasi nuostatos, jog tokio bendravimo nauda esanti abipusė, nes su vargšais bendraujančios ponios šiais laikais, kai romanų skaitymas tampa nebemadingas, moralės pamokas gauna iš realaus gyvenimo pavyzdžių⁴⁷. Brolijos veikla leidžia teigti, jog to meto visuomenėje formuojasi naujas moters įvaizdis, sietinas visų pirma su visuomenės demokratėjimo tendencijomis. Nors nereikėtų atmesiti ir Romantizmo, deklaravusio jausmo bei intencijos prioritetą proto atžvilgiu ir kartu iškėlusio moterį aukščiau vyro, idėjų poveikio⁴⁸. Motyvacijos paviršutiniškumu brolijos narės vargiai būtų galima apkaltinti, nes veiklos būdai iš esmės skyrėsi nuo tuo metu vis labiau populiarėjančių akcijų, apsiribojančių dalyvavimu pasilinksminimuose, kurių metu surinktos lėšos būdavo skiriamos vargšams. Kadangi prioritetas teiktas moralės dalykams, charitatyvinę veiklą vertinant kaip vieną asmenybės ugdymo formų, narystė reikalavo, ypač iš narių-lankytojų, didesnio angažavimosi. Motyvaciją stiprino, be abejo, ir religinis matmuo.

Imperinė valdžia kaltino, jog kilniais vargšų rėmimo tikslais brolija dengė slaptą tikslą žemesniuose tautos sluoksniuose skleisti antivalstybines idėjas. Kiek šis kaltinimas buvo pagrįstas ir kokių konkrečiai Rusijos imperijai priešiškų idėjų skleidimu brolija kaltinta? Iš Tardymo komisijos surinktos medžiagos, visų pirma narių ap-

⁴² Brolijos veiklos ataskaita už 1862 m., *LVI A*, f. 378, PS, 1863 m., b. 808, l. 62–64.

⁴³ Dobroczytność prywatna, *Kurier Wileński*, dn. 3 stycznia 1861 r., Nr. 1.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Brolijos veiklos ataskaita už 1862 m., *LVI A*, f. 378, PS, 1863 m., b. 808, l. 62–64.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ K. Górski, *Zarys dziejów duchowości w Polsce*, Kraków, 1986, p. 291.

klausos protokolų, aiškėja, kad brolijos nariai kaltinti, jog dalydami pagalbą vargšams įpareigodavo juos nešioti gedulą⁴⁹, o su tuo nesutinkantiems paramą nutraukdavo⁵⁰. Uždraudus bažnyčiose giedoti patriotines giesmes, varguomenė to nepaisė ir toliau jas giedojo, o to, valdžios pareigūnų manymu, negalėjo patys daryti be pašalinės įtakos⁵¹. Kadangi Vilniaus miesto vargšus globojo Šv. Vincento Pauliečio brolija, ji vienareikšmiškai ir apkaltinta⁵². Peršasi prielaida, kad brolija priešiškuo valdžiai pradėta įtarinėti jau antraisiais savo veiklos metais. Kitaip sunku būtų paaiškinti, kodėl iš Vilniaus 1861 m. balandžio mėnesį – taigi dar prieš manifestaciją katedroje – buvo išsiųsta brolijos prezidentė M. Bučinska (duotas nurodymas vykti į Petrozavodzką, tačiau įsikišus V. Nazimovui, leista važiuoti į Dabraulėnus)⁵³. Matyt, tikėtasi, jog brolija, netekusi savo vadovės, nustos egzistavusi. Tačiau šie lūkesčiai nepasiteisino – prezidentės išsiuntimas praktiškai jokios įtakos brolijos veiklai neturėjo: brolijos narės ir toliau dirbo pradėtą darbą. Akivaizdu, kad priešiška veikla įtariamą broliją iš karto uždaryti imperinė valdžia nedrįso. Dar daugiau, iš po poros metų atliktos apklausos aiškėja, kad net pačiai M. Bučinska tuomet nebuvo paaiškinta, jog valdžios nemalonę ji užsitraukė organizuodama ir vadovaudama vargšus globojančiai brolijai. M. Bučinska teigė, jog išvykusi iš Vilniaus brolijos veikloje nedalyvavusi, tačiau ir toliau reguliariai mokėjusi narės mokesčių⁵⁴. Baimintasi, matyt, ne tik visuotinio nepasitenkinimo, kuris galėjo kilti brolijos veiklą nutraukus. Generalgubernatoriaus pareigas tuo metu ėjo V. Nazimovas, kurio šeimos moterys, kaip minėta, buvo šios brolijos narių sąrašuose ir rėmė jos veiklą. Berods pirmaisiais brolijos veiklos metais generolienė brolijos reikmėms paaukojo 100 rb sidabru⁵⁵, narių mokesčių reguliariai mokėjo ir kitų Vilniuje dirbusių imperinės valdžios pareigūnų žmonos, į brolijos veiklą įsitraukusios nuo pat jos įsteigimo. Be to, imperinės valdžios kaltinimai buvo paremti gana tiesmukiškais prielaidomis, kurioms pagrįsti faktinių duomenų neužteko – tiesioginių įrodymų brolijos nars reikalavus iš savo globojamų vargšų nešioti gedulą ar dalyvauti manifestacijose nebuvo. Prasidėjęs sukilimas ir, be abejo, broliją toleravusio V. Nazimovo išvykimas iš Vilniaus (1863 m. gegužę generalgubernatoriaus pareigas pradėjo eiti Michailas Muravjovas) radikaliai pakeitė valdžios nuostatą šios organizacijos atžvilgiu.

Akcijos prieš broliją veiklą, išskyrus M. Bučinską išsiuntimą, prasidėjo 1863 m. antrojoje pusėje ir iš esmės sutapo su represijomis prieš sukilimo dalyvius. 1863 m.

⁴⁹ 1861 m. vasario mėnesį Varšuvoje manifestacijos metu jos dalyviams, susirinkusiems prie karmelitų bažnyčios, pradėjus giedoti patriotines giesmes, įsikišo kariuomenė. Žuvo 5 manifestantai. Surengtos iškilmingos laidotuvės virto protesto demonstracija. Manifestacijos dalyvių žūtis praktiškai visoje buvusios Lietuvos-Lenkijos valstybės teritorijoje sukėlė manifestacijų ir gedulo bangą. Mišios už žuvusiuosius Lietuvos bažnyčiose, taip pat ir Vilniuje, aukotos jau kovo mėnesį, tačiau pirmoji manifestacija Vilniuje suorganizuota katedroje 1861 m. gegužės 8 d. Matyt, tuo laiku bus prasidėjęs ir visuotinis gedulas.

⁵⁰ Tardymo komisijos 1863 m. rugsėjo 22 d. raštas vyskupui S. A. Krasinskiui, *LVA*, t. 378, PS, 1863 m., b. 808, l. 70–73.

⁵¹ Tardymo komisijos 1863 gruodžio 3 d. raportas Vilniaus generalgubernatoriui, *ibid.*, l. 31–37.

⁵² *Ibid.*

⁵³ M. Bučinską 1863 m. lapkričio 10 d. apklausos protoklas, *ibid.*, l. 116.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ *Ibid.*

rugpjūtį buvo atliktos kratos kunigo J. Šileikos, taip pat brolijos narių – B. Dušakievič, I. Lopacinskos ir M. Kostrovickos – butuose. Kratos metu paimta kone 400 rb sidabru grynaisiais ir per 5000 rb paskolų raštais bei įvairiais pakvitavimais⁵⁶. Rugsėjo pradžioje Dabraulėnų dvare gyvenusi M. Bučinska buvo areštuota ir pristatyta Vilniaus miesto komendantui⁵⁷. Visos valdybos narės, neišskiriant ir kunigo J. Šileikos, buvo apklaustos ir surašyti apklausos protokolai. Tardymo komisija kreipėsi ir į tremtyje Viatkoje apgyvendintą vyskupą S. A. Krasinskį, prašydama paaiškinti, kodėl jis dalyvavo neteisėtai įkurtos draugijos veikloje ir rėmė ją vyriausybei pripažinus tos veiklos kenksmingumą. Vyskupui buvo pateikti kaltinimai, jog įsteigus draugiją jis paskyręs kunigą J. Šileiką dvasiniu vadovu, dalyvavęs steigiamajame susirinkime ir laiminęs jos veiklą. Laišką su vyskupišku palaiminimu ir 27 rb perdavęs brolijai 1862 m. balandžio mėnesį, t. y. tuomet, kai, Komisijos nuomone, vyriausybė buvo išaiškinusi broliją skleidus antivalstybines idėjas, o brolijos prezidentė dėl tos priežasties išsiųsta iš Vilniaus⁵⁸. Vyskupas S. A. Krasinskis patvirtino žinąs įstatymą, draudžiantį bet kokios draugijos veiklą be vyriausybės leidimo, tačiau atkreipė dėmesį, kad brolijos veiklos taisyklės ir sąrašas būsimų narių buvo pristatyti vyriausiajam krašto viršininkui, t. y. tuometiniam generalgubernatoriui V. Nazimovui. Tad, vyskupo manymu, brolija galėjo būti uždrausta pagal galiojančius įstatymus ir tuomet jokių pretekstu nebūtų galėjusi egzistuoti. Vyskupas pabrėžė, kad joks vietos valdžios ar policijos potvarkis dėl uždarymo nebuvo išleistas. Patikino, jog iki šiol nežinojęs, dėl kokių priežasčių brolijos prezidentė buvo išsiųsta iš Vilniaus į savo dvarą. Be to, ir išsiuntus M. Bučinską, prieš broliją nesiišta jokių veiksmų, tad ji ir toliau veikė, laukdama vyriausybės patvirtinimo. Vyskupas teigė, jog tuo remdamasis, taip pat turėdamas omenyje, jog vyriausiojo krašto viršininko žmona aukėjo brolijai, ir nebūdamas nei brolijos nariu, nei steigėju 1862 m. balandžio mėnesį krikščioniškos meilės vardan paaukojęs brolijai 27 rb sidabru. Vyskupas teigė ne tik nežinąs, bet ir neturįs jokių duomenų, kada brolija buvusi pripažinta kenksminga valdžiai, ir kad jis buvęs priešiška nusistatęs manifestacijų atžvilgiu⁵⁹. Kaltinimus antivalstybine veikla paneigė ir kiti apklaustieji brolijos nariai. Antai kunigas J. Šileika tikino, jog visi pinigai, kuriuos brolija gaudavusi, būdavo įrašomi į knygą ir jokiems kitiems reikalams, kaip tik vargšų reikmėms, nebuvo naudojami. Sukilimui brolija nieko neaukojusi, apskritai neturėjusi jokio politinio tikslo ir jokiais aplinkybėmis sukilime nedalyvavusi⁶⁰.

Nei vienas iš 1863 m. Tardymo komisijos apklaustųjų brolijos narių nepripažino brolijos narius skleidus antivalstybines idėjas, vertus nešioti gedulą ar apskritai turėjus kokių nors politinių interesų. Prezidentės išsiuntimo iš miesto taip pat nei vienas nesiejo su valdžios nusistatymu prieš broliją. Nėra duomenų, kuriais remiantis būtų galima pagrįsti valdžios inkriminuojamus kaltinimus. Be to, brolijos narės

⁵⁶ Vilniaus policmeisterio 1863 m. rugpjūčio 19 d. raštas generalgubernatoriaus kanceliarijai, *ibid.*, l. 18.

⁵⁷ Vilniaus gubernatoriaus 1863 m. rugsėjo 10 d. raštas generalgubernatoriui, *ibid.*, l. 24.

⁵⁸ Tardymo komisijos 1863 m. rugsėjo 22 d. raštas vyskupui S. A. Krasinskiui, *ibid.*, l. 70–73.

⁵⁹ Vysk. S. A. Krasinskio 1863 m. spalio 15 d. raštas Tardymo komisijai, *ibid.*, l. 16.

⁶⁰ Kun. J. Šileikos 1863 m. rugsėjo 4 d. duoti parodymai, *ibid.*, l. 49–50.

kaltintos antivalstybinė agitacija tikrai vadinamuoju manifestacijų laikotarpiu, t. y. iki prasidedant sukilimui. Atkreiptinas dėmesys, jog Tardymo komisija brolijos veiklos sukilimo metais net netyrė, nors dalyvavimas manifestacijose leistų manyti broliją buvus anaipol ne sukilimo priešininkų pusėje. Klausimas, kodėl kaltinimai dėl dalyvavimo sukilime valdžios pareigūnų net nebuvo suformuluoti, kol kas lieka be atsako. Tačiau galimybė pripažinti broliją buvus išimtinai labdaros funkcijas turinčia organizacija be jokių politinių aspiracijų buvo atmesta jos net nesvarsčius. Nėra duomenų, kad kaltinimai būtų buvę pareikšti stačiatikių Bažnyčiai priklausiusioms imperinės valdžios pareigūnų žmonoms ar dukroms, kurios, kaip generalgubernatoriaus V. Nazimovo šeimos moterys, brolijos veikloje dalyvavo ar ją rėmė. Tad peršasi prielaida, jog būti brolijos nare, išpažįstančia katalikų tikėjimą ir priklausančia elitinių LDK visuomenės sluoksnių palikuonims, visiškai pakako apkaltinimui anti-valstybine veikla.

Bausmės sulaukė dauguma aktyvių brolijos narių. Vyskupas S. A. Krasinskis taip pat – iš jo atlyginimo kaip bauda buvo išskaičiuota 500 rb sidabru⁶¹. Brolijos valdybos narės administracine tvarka nubaustos ištrėmimu į vidines Rusijos imperijos gubernijas – M. Bučinskos, B. Dušakievič ir M. Kostrovickos turtas sekvestruotas. M. Kostrovickai kartu su vaikais leista vykti į Voronežo guberniją, B. Dušakievič išsiųsta į Pemzą, M. Bučinska – į Nižnij Novgorodą, taigi į vietas, kur tremti 1863 m. sukilimo dalyviai. Visoms brolijos narėms buvo numatytos baudos atsižvelgiant į jų turtinę padėtį⁶². Kunigas J. Šileika, atrodo, irgi bus atsipirkęs pinigine bauda. Tardymo komisija įpareigojo visas brolijos nares nutraukti veiklą brolijoje ir ateityje į jokias draugijas, neturinčias vyriausybės leidimo, nestoti. Brolijos narių bilietai buvo atimti ir sunaikinti⁶³. Taip kone trejetą metų veikusios brolijos veikla buvo uždrausta.

Vilniaus Šv. Vincento Pauliečio brolija, vienijusi elitiniams XIX a. visuomenės sluoksniams priklausiusias Vilniaus miesto moteris, buvo konfesinė filantropinė organizacija, nekėlusi politinių tikslų. Brolija veikė katalikų Bažnyčios kultūrinėje erdvėje, nors dalis jos narių priklausė stačiatikių Bažnyčiai. Brolijos veiklos nutraukimas atspindi ne tik bendrą to meto Rusijos imperijos buvusios Lietuvos-Lenkijos valstybės žemėse vykdytą konfesinę politiką, bet ir rodo, kad 1863 m. sukilimas bus įbauginęs imperinės valdžios pareigūnus tiek, kad politinių akcentų ieškota ir su politika nieko bendra neturinčiose gyvenimo sferose. Imperinės valdžios bandymai priskirti brolijos įsteigimą vyskupui S. A. Krasinskiui neturi realaus pagrindo. Vilniaus Šv. Vincento labdariniųjų ponių brolijos įsteigimo iniciatyva vienareikšmiškai priklauso M. Bučinskai. Kaltinimai brolijos nares kursčius varguomenę ir skatinus dalyvauti ikisukiliminėse manifestacijose nebuvo įrodyti. Tačiau turint omenyje, kad brolijos narių daugumą sudarė elitinių LDK visuomenės sluoksnių palikuonės, vargu ar brolija galėjo būti priešiška nusistačiusi manifestacijų ir sukilimo atžvilgiu, net jeigu savo pozicijos atvirai nedeklaravo. Bausmės daliai brolijos narių (ištrėmimas ir turto sekvestravimas), lyginant su joms inkriminuojamu nusikaltimu, buvo

⁶¹ Vilniaus gubernatoriaus kanceliarijos viršininko 1864 m. vasario 12 d. raštas generalgubernatoriui, *ibid.*, l. 184.

⁶² Tardymo komisijos 1863 m. gruodžio 3 d. raportas generalgubernatoriui, *ibid.*, l. 31–37.

⁶³ *Ibid.*

neadekvačiai didelės. Represijos prieš broliją sietinos su Mikalojaus Muravjovo paskyrimu į Vilniaus generalgubernatorių ir jo vykdyta užimtų teritorijų visiško inkorporavimo politika.

Gauta 2005 01 10

Aldona Prašmantaitė

THE VILNIUS SORORITY OF ST VINCENT DE PAUL (1860–1863): PHILANTHROPY OR POLITICS

Summary

The ideas of St Vincent de Paul (1576–1660), who preached among the poor and founded men's and women's religious orders for charity work and a missionary congregation, were spread in the Commonwealth of the Two Nations from the mid-seventeenth century. In the nineteenth century, the animation of religious life was still visible. The Church's position in the area of charity activities also became more active, leading to members of secular orders organising charity organisations under the patronage of St Vincent de Paul.

The Vilnius Sorority of St Vincent de Paul, founded at the beginning of the 1860s, was a philanthropic organization. The Sorority was active during the period of political manifestations and the January Uprising. The Russian authorities, after accusing the Sorority's members of participating in these manifestations and of supporting the Uprising, banned them as a political organisation even though the guilt of the Sorority's members was never proven. The article discusses the genesis of this Sorority, the history of its activities, and the reasons for its dissolution.

The idea of founding the Sorority of St Vincent de Paul in Vilnius belongs to Matilda Günther-Buczynska, who had briefly lived in Paris. There she had met people who were active in philanthropic activities. After returning to Vilnius at the end of 1850s, Günther-Buczynska conceived the idea of founding a philanthropic organization in Vilnius. She spread this idea among the high society women of Vilnius. The idea of founding such an organisation met with the approval of Adomas Stanislovas Krasinskis, then Bishop of the Diocese of Vilnius, as well as of Governor General Vladimir Nazimov of Vilnius Province. The first meeting of the Sorority, in which about 100 high society women participated, took place in the first half of 1860.

The material situation of many lower class families in Vilnius was difficult at that time. The Sorority's members considered helping poor families the main aim of their activities. There are no data to show that they participated in political activities. But the fact that the majority of the Sorority's members were descendants of the elite of the former Commonwealth of the Two Nations was sufficient for Mikhail Muravyev, who became Governor General of Vilnius Province in May 1863, to ban the Sorority in 1863 as a political organization and to take repressive measures against its leaders.